

PAX NATURA – Luontorauhan julistus Kolilla 22.6.2019

Professori **Yrjö Sepänmaan** puhe julistusta edeltäneessä tilaisuudessa Luontokeskus Ukossa klo 17:30, järjestäjinä Ukko-Kolin Ystävät ry ja Kalevalaisen Kulttuurin Liitto ry

LUOMAKUNNAN KANSSA LUONTORAUHA!

Eettisesti ja esteettisesti kestävä luontosuhde

Tarkastelen kahta käsitettä ja niiden välistä yhteyttä: *luomakuntaa* ja *luontorauhaa*. Virikkeen olen saanut kahdesta hankkeesta, ensiksi lapsille ja varhaisnuorille suunnatusta ympäristökasvatusprojektista ”*Luomakunta – iloa luonnosta ja eläimistä*”, ja toiseksi, nyt juhannuksena 2019 kohta kolmannen kerran annettavasta luontorauhan julistuksesta, *PAX NATURA*.

Luomakunta luonnontilassa

Luominen synnyttää luomuksen, luoman, ja niiden järjestelmän, luomakunnan. *Luomus* on luonnonhistoriallisen keskusmuseonkin hiljakkoin käyttöön otettu nimi. ”*Luomus on luonnon muisti*”, näin kuuluu museon tunnuslause. Luovuudesta puhuminen on kulttuurissamme henkistynyt tarkoittamaan ratkaisuhakuista toimintaa erityisesti tutkimuksessa ja taiteessa. Takana on luomisen konkreettinen merkitys (luoda lunta, yms.).

Luomakunta on yhtä kuin *maailma, universumi*. Lapsillekin tuttua on jako eläin-, kasvi- ja kivikuntaan; ihmiskunta on, jos niin halutaan nähdä, neljäs, eläinkunnasta erillään. Ryhmää merkitsevä *kunta* esiintyy nykykielessä lukemattomien yhdyssanojen jälkiosana, *yhteiskunnasta osuus-* ja *osakuntiin* tai *seurakuntiin*. Näille erilaisille *kunnille* on leimallista keskinäinen sidos ja riippuvuus. Kunta on aina enemmän kuin yksilö; se on yhteisö, juridinen henkilö, jolla on omat velvollisuutensa ja oikeutensa.

Ajatellaanko luomakunta luoduksi, jonkun tai jonkin luomukseksi, vai omaehtoisesti kehittyneeksi ja edelleen kehittyväksi? Edessä on maailman- ja elämäkatsomuksellinen tulkinta. Liikkeellepanijaksi ja ohjaajaksi nähdään joko tekijäpersoona, Luoja, tai sitten kehitysoopin mukainen itseohjautuva luonto.

Luoja vai omaehtoinen luonto? Valitsemisen pakon väistää elegantisti ympäristöjournalismin pioneeri **Philip Shabecoff**, joka toteaa:

”Olen syvästi vaikuttunut luonnontilaisen maailman kauneudesta ja ihmeellisyydestä. Kuka tai mikä sen loikin, luonto on loputtomasti muunteleva esteettinen mestariteos.”

Hän lopettaa:

”Minulle elämä ilman luonnon kauneutta on mahdoton ajatus.”

Niin minullekin, voisin sanoa, *me-too*.

Luomakunta hahmottuu luontokappaleista koostuvaksi kokonaisteokseksi tai kokonaistaideteokseksi. Sen kauneus on kerroksellista: osista niiden yhdistelmiin, universumiin asti. Tasapainotila on dynaaminen, ja siirtymät tilasta toiseen tapahtuvat epävakauden, häiriöiden, murrosten ja katastrofien kautta.

Luonnon luoman rinnalle tai sijaan tulee ihmisen luoma: kulttuuri. Se on hänen ohjauksessaan syntynyt ja hänen toimestaan rakentuva systeemi. Valinnoista ja tuloksista on tekijän huoli ja vastuu. Luonnon- ja kulttuuriperinnön säilyttäminen ja niistä huolta pitäminen on perustuslakiimmekin kirjattu velvoite.

Ihmisluonto ja ihmisluoma: kulttuuriympäristö

Ihmisen asema, ainakin raamatullisessa luomakunnassa, on olla viimeinen ja ylin, mutta samalla uskottu palvelija, viljelijäksi ja vartijaksi asetettu. Siinä hän itsekkin on luoja, työn jatkaja ja kehittäjä. Luonnontilainen ja ihmisen luoma lomittuvat, sekoittuvat ja kerrostuvat. Mukaan tulee vielä henkinen, aineeton maailma aatteineen ja ideoineen, tieteineen ja taiteineen.

Ihmistyön positiivisena puolena on ympäristön rikastuttaminen, negatiivisena tarkoituksellinen tai vahingossa tapahtuva hävittäminen ja peittäminen. Rakentaminen merkitsee lähes aina jonkin aikaisemman, arvokkaan tai arvottoman, tuhoamista. On arvioitava, kannattaako muuttaa; on punnittava positiiviset ja negatiiviset ympäristövaikutukset. Luonnontila ja ihmisluonto kohtaavat, ja luomistyön jatkoa säätelee ihmisen luonne ja luovuus. Kulttuuri on ihmisen käden- ja jalanjälki, sormenjälki, luomisvoiman ja -vimman tulos.

Viimeaikainen keskustelu on paljolti ollut uhkien ja tuhokuvien esilletuontia ja pelolla vaikuttamista. Ihmistyöllä on kuitenkin merkittävä positiivinen, rakentava roolinsa. Maalais- ja kaupunkimaisema – liepeilläään ristiriitaisia tunteja herättävät teollisuusalueet ja liikenneväylät – ovat ympäristötyyppejä, joiden säilyminen ja jatkuminen vaatii ihmistä, hyvässä ja pahassa.

Ihmistoiminta tuottaa ristiriitoja eri arvolajien välille. Tuulivoimalat ovat usein ilmeinen esteettinen maisemahaitta, kuitenkin samalla lupaus ekologisesta edullisesta tavasta tuottaa energiaa. Meluaidat ja -vallit kätkevät autoilijalta näköalan suojatessaan tienvarren asukkaita liikennemelulta. Kaupunkirakenteen tiivistäminen vähentää liikkumisen tarvetta, mutta sulkee pitkät näköalat ja syö viherympäristöjä, kuten nyt Helsingissä.

Haitta ja loukkaus ovat pienempiä pahoja kuin turmeleminen ja pilaaminen – välissä on vain asteri. Ärsytetyn luonnon reaktiot ovat arvaamattomat ja johtavat vastatoimiin, varustautumiseen ja äärimmillään sotaan – ilmastonmuutos yksi ennusmerkeistä. Luonto on kaksoisolentomme: ihminen kohtaa luonnon ja siinä itsensä. Kulttuuriluonto on luonnon luomistyön laajennus, ihmisen omakuva.

Luontorauha eli rauha luonnon kanssa

Luontorauha on tahdonilmaus, tekojamme ja toimintaamme ohjaava sopimus. Sen virallisti ja teki seremonialliseksi Kolin *PAX NATURA*, luontorauhan julistus, josta on tulossa, ehkä jo tullutkin, perinne. Takana on kaksi yhdistystä, *Ukko-Kolin Ystävät* ja *Kalevalaisen Kulttuurin Liitto*.

Mallia julistustekstiin ja sen esitystapaan on haettu Turun joulurauhan julistuksesta, kaavakin on näissä kahdessa samanhenkinen.

Näin Kolilla:

”Juhannuksen yöttömän yön valossa kehoitetaan kaikkia luonnossa eläviä ja luonnossa liikkuvia kohtaamaan Maan luonto kuten ihmisluontokin kalevalaisen luontosuhteen mukaisella kunnioituksella ja myötäeläen.”

Ja näin Turussa:

”...julistetaan siis täten yleinen joulurauha kehoittamalla kaikkia tätä juhlaa asiaankuuluvalla hartaudella viettämään sekä muutoin hiljaisesti ja rauhallisesti käyttäytymään...”

Joulurauhan rikkomisesta seurasi taannoin tavallista ankarammat rangaistukset – nykyään ei enää juridisesti, kylläkin moraalisesti. Sen julistuksessa siirrytään nopeasti muistuttamaan rauhan rikkojaa kohtaavista rangaistuksista, vaikka rangaistuksen pelossa toimiminen on moraalisesti heikompi vaihtoehto kuin hyvin käyttäytyminen hyvän itsensä vuoksi. Luontorauhan julistuksen teksti on niukempi, ”kalevalaista luontosuhdetta” käyttäytymismalliksi tarjoava vetoisuus, vailla seuraamusmainintaa.

Luontorauha merkitsee tasapainoista, sovinnollista suhdetta ihmisen ja kaikenlaisen luonnon välillä. Onko se juuriltaan kalevalaista vai muuta, se on sittenkin toissijaista. Kysymys on elämäntavasta ja -asenteesta, jonka voi nähdä eettis-esteettisenä. Julistus, yhtä lailla kuin joulurauhan, on yhteinen tahdonilmaus. Se sitouttaa kunnioittavaan ympäristösuhteeseen ja hyvään käytökseen. Se on enemmän kuin sovinnastapojen noudattamista; on kysymys ympäristöystävällisistä elämäntavoista, ympäristösivistyksestä, kunnioittavasta asennoitumisesta eläin-, kasvi- ja kivi- ja ihmiskuntaan, ja toiseen ihmiskuntaan. Kyse on hyvän käytöksen etiketistä, toisen ja toiseuden kohtaamisesta ystävällisessä hengessä.

Mytologinen ihannetila on ikuisen rauhan paratiisi, Eeden, kiellon rikkomisen takia menetetty. Vihreä rauha (*green peace*) on rauhanliike, joka hakee ihmisen ja luonnon ristiriitojen ratkaisua sovinnosta. Yleisnimestä on tullut nimi keskeiselle luonnonsuojeluliikkeelle: *Greenpeace*.

Rauhanjulistus velvoittaa, oli sitten kysymys luontorauhasta tai siihen rinnastuvasta joulurauhasta, koulu-, koti- tai ruokarauhasta. Yhteiselämä perustuu vuorovaikutukseen, jossa on pelisäännöt ja niiden noudattamatta jättämiselle sanktiot. Laki ympäristörikoksista epäilemättä tarvitaan, mutta ennen lainlukua ja tuomioita on järkevää turvautua pehmeämpiin keinoihin, kasvatukseen ja valistukseen.

Personifiointi, henkilöittäminen, merkitsee luonnon ja sen osien ajattelemista ihmisen kaltaiseksi, ihmismäiseksi. Sellaisena luonnosta tulee neuvotteluosapuoli. Kun luomakunnasta on tehty juridinen henkilö, sopimuskumppani, sille tarvitaan ääni, puhemies, puolustusasianajaja, etujen valvoja. Ihmisen on otettava paikka ja rooli luontoasiamiehenä, kuluttaja-asiamiehen (*ombudsman*) tai lapsiasiamiehen tapaan. Ajaessaan luonnon etua ihminen ajaa omaakin etuaan.

Sota- ja konfliktitilanteita pyritään purkamaan rauhanneuvotteluin. Onnistuessaan ne päättyvät rauhansopimukseen. Sota luontoa vastaan on sotaa ilman sodanjulistusta. Taistelu on luontokirjallisuudenkin käyttämää kuvastoa. Maata valloitetaan viljelykselle, sankarillisia kamppailuja käydään petoja ja luonnonvoimia vastaan, joskaan ei enää entisenlaista voitonriemua tuntien.

Luonnon- ja luontorauhan paradoksi on siinä, että luontokin on välillä hyökkäävä ja itsetuhoinen. Toisiaan jahtaavien eläinten ja elintilastaan kamppailevien kasvien lisäksi on maahan iskeytyviä meteoriitteja, tulivuorenpurkauksia, mutavyöryjä ja tulvia – ihmisen aiheuttamista ympäristötuhoista puhumattakaan.

Uhista syntyy ympäristöahdistus ja lamaannus. Pelot ovat todellisia, mutta niitä ei pidä päästää hallitseviksi. Asenteen valinta on ympäristöpoliittinen päätös. Positiivisuus on voimavara. On viisasta tahtoa luonnon parasta. Ympäristöfilosofi **Leena Vilkan** johtama luomakunta-hanke järjestää lapsille ja nuorille tietoa ja elämyksiä tarjoavia keskusteleuvia toimintaleirejä, mottona ”*Iloa luonnosta ja eläimistä*”. Iloa, ennen kaikkea, vaikka...

Elämä on teos, joka muuntuu ja mukautuu, uudistuu, kuihtuu ja kuolee. Ekosysteemille on ominaista jäsenten keskinäinen riippuvuus. Kokonaisuudeksi rakennettu, suunniteltu ja luotu ihmiselämä rinnastuu luontoon. Kummassakin on pinta- ja syvätaaso. Pinnan kauneus on laaja-alaista, horisontaalista, syvätaaso kapea-alaista, keskittynyttä, vertikaalista.

Ympäristösivistys ja -viisaus

Hyvää käytöstä on toisen ymmärtäminen, huomioonotto, kunnioitus. Kauneudella on tässä eettis-esteettinen ja tiedollinen luonne. Tällainen ympäristösivistys ja -viisaus on enemmän kuin tietoa: sydämen sivistystä. Siihen kuuluu tahdikkuus; Aalto-yliopiston estetiikan professori **Ossi**

Naukkarinen näkee konkreettisen taustan tahdissa kulkemisessa. Tahdikkuus on eläytymistä toisen asemaan, empatiaa. Etiketti on ymmärretty keskinäistä kanssakäymistämme sääteleväksi, mutta se voidaan – ja se tuleeikin – laajentaa ihmisen ja muun luomakunnan väliseksi hyvän käytöksen ohjenuoraksi.

Rauha luonnon kanssa merkitsee elämäntavan sovittamista yhteen luonnon kanssa; tähän pyrkii kohtuusliike, joka ajaa vastuullista, ekologisesti kestävää elämäntapaa. Tasavertaisen suhteen edellytyksiä on toinen toisensa tunteminen ja kuunteleminen. Tälle luo pohjaa luontoharrastus ja luonnon tutkiminen. Tunteminen koskee yhtä hyvin kulttuuriympäristöä ja virtuaalimaailmoja.

Tuntemisesta kuljetaan arvostamiseen. Arvossa pitämäänsä haluaa suojella, lojaalina ystäväänsä kohtaan. Maamme ensimmäinen luonnonsuojelun valvoja **Reino Kalliola** ilmoitti syksyllä 1921, 12-vuotiaana koululaisena, tavoitteekseen tulla luonnonystäväksi, virikkeen antajana erityisesti *Luonnon Ystävä* -lehti (sittemmin *Luonnon Tutkija*). Luonnonrakkaus, kiintymys luontoon ja luonnontunne leimasivat hänen koko työuran aikansa puheita ja kirjoituksia sekä virkamiehenä annettuja lausuntoja.

Ulkopuolisesta havainnoijasta kasvetaan sisäpuoliseksi osallistujaksi, toimijaksi. Havainnointi vaihtuu tekemiseksi, ja myös tekemiseen sisältyy esteettistä nautintoa ja hyvinvoinnin tunnetta. Jokapäiväisten toimien kenttiä ovat arkkitehti **Gustaf Strengellin** taideluomien trilogiasta tutut koti, rakennus ja kaupunki – yhtä hyvin vihreämmät puutarhat, puistot, viljelykset ja metsät. Kauneuden tavoittelu olemassa olevaa ymmärtäen ja uutta tuottaen on yksi toimintojen motiiveista. Ihanneyhteiskunnat ja ekoyhteisöt ovat elämäntavan hakua. Suuntaviivoja hahmottelevat manifestit ja visiot, konkreettisemmin ympäristöohjelmat taideohjelmien tapaan.

Kirjallisuus ja muut taiteet antavat malleja ympäristön havainnointiin ja siitä nauttimiseen, mutta myös innostavat tekoihin. Yrjö Kokon *Pessi ja Illusia* (1944), *Laulujoutsen* (1950) ja *Ne tulevat takaisin* (1954) inhimillistivät ja tekivät läheisiksi luonnoneläimet.

Vertauksia, metaforia ja symboliikkaa on osattava lukea. Voidaan kuvitella yhtä tietäen samanaikaisesti että toisin: tähtitaivas on yhtäältä nimettyjen tähtikuvioiden kirjokansi, toisaalta tiedollisesti valtava syvyys, josta näemme eriaikaista valoa. Mielikuvituksen ja tieteen taivaat mahtuvat samaan näkymään.

Mystinen, syvä tietämättömyys voi sekin olla esteettisesti kiehtovaa: hämmennys ja ylevän kokemus avaruuden etäisyyksien, valovuosien edessä. Yhteyttä ja tunnesuhdetta luontoon rakentaa **F.E. Sillanpää** joulupakinoissaan. Yhteys merkitsee kosketusta, ja koskettavuutta. Novelli ”Unelma joulusta” vuodelta 1928 päättyy kuvitelmaan haikean onnellisesta kuolemasta: ”Äärettömän pieni lämmin kohta vain sammuisi äärettömän suuren ja kylmän avaruuden keskellä.”

Lopuksi

Kuinka paljon pitää panna painoa sille, että on aloitettu *Luomakunta*-niminen ympäristökasvatusprojekti? Entä kahden pienen yhdistyksen nimissä esitetty luontorauhan julistus? Hankkeet voi nähdä siemeniksi ja iduiksi, kansanuskon kielellä etiäisiksi, nykypuheessa heikoiksi signaaleiksi. Ne antavat nimen ja kasvot toiminnoille ja liikkeille, joilla on kasvun mahdollisuus.

Tulevien vuosien luontorauha julistetaan ehkä yhtä näkyvästi kuin Suomen Turun joulurauha, ja luomakunta palanee uskonnollisista värityksistään neutraaliksi nimitykseksi keskinäisen riippuvuuden maailmallemme. *Luomakunta*-sanalla on juhlallinen, mutta samalla pehmeän sadunomainen sävy. Luomakunnan luontorauhan tunnuksiksi sopisi taiteilija **Anna Estarriolan** mediainstallaatio, tilateos, *The System* (2017), jossa ihmiset, eläimet, esineet ja tunnistamattomat möyköt istuvat sopuisasti yhteisessä tulevaisuuspaneelissa, ymmärtämistä yrittäen.

KIRJALLISUUTTA

Brady, Emily, Brook, Isis, Prior, Jonathan: *Between Nature and Culture. The Aesthetics of Modified Environments*. Rowman & Littlefield International, London – New York 2018.

Fiala, Andrew (ed.): *The Peace of Nature and the Nature of Peace. Essays on Ecology, Nature, Nonviolence, and Peace*. Brill/Rodopi. Leiden/Boston 2015.

Henry, Tom: Between the Lines: Enviro Beat Icon "Connects the Dots" in Latest Book. *SEJournal*, Fall 2013 (October 15). *SEJournal's* Tom Henry speaks with former *New York Times* staff writer and environmental journalism pioneer Philip Shabecoff about how and why he wrote his latest book, "*Places: Habitats of a Human Lifetime*".

IC-98 [Patrik Söderlund ja Visa Suonpää]: *Hours, years, aeons. Moving Images and other projects 1998–2015*. Toim. Taru Elfving, Patrik Söderlund, Vesa Aaltonen. Frame-säätiö, Helsinki 2015.

Joulurauha. Wikipedia. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Joulurauha>

Kalliola, Reino: Nuoren luonnontutkijan opaskirjoja 1920-luvulla. *Luonto sydämellä. Kirjoitelmia ja puheita 1930–1977*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva 1978, s. 114–124.

Mensvoort, Koert van, Grievink, Hendrik-Jan (concept, editing and design): *Next Nature Book. Nature Changes Along With Us*. Second revised edition. Next Nature Network, Amsterdam 2015 (2012).

Naukkarinen, Ossi: Tahdikkuus esteettis-eettisenä toimintaperiaatteena. *Tiede ja edistys* 36 (2011), s. 315–330.

Rights of Mother Earth. Universal Declaration of the Rights of Mother Earth.

Sepänmaa, Yrjö: Ihminen luontona, luonto ihmisenä. *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Toim. Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. SKS & Kalevalaseura, Helsinki 2014, s. 21–33.

Shabecoff, Philip: *Places. Habitats of a Human Lifetime*. Becket Mountain Books, Berkshire, Massachusetts 2012.

Sillanpää, F.E.: Unelma joulusta. *Novellit II*. Toimittanut Aarne Laurila. Otava, Helsinki; s. 231–235. (Ilmestynyt ensi kerran kokoelmassa *Rippi* 1928.)

Suomen perustuslaki. 20 § Vastuu ympäristöstä. 11.6.1999/731.

MUUTA

Eedenistä pohjoiseen – Garden Lovers. Elokuva. Ohjaus Virpi Suutari. Made Oy, Helsinki 2014.

Estarriola, Anna: *The System*. Multimedialinstallaatio. Galleria Sinne, Helsinki, 8.6.–5.8.2018.

Luomakunta. Iloa luonnosta ja eläimistä. Ympäristösivistystä lapsille ja nuorille. Hankesuunnitelma 2018–2020. Helsingin NMKY [Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys]. Projektin johtaja Leena Vilka.

Luomakunta. Mitä jätämme jälkeemme? Kajaanin kaupunginteatterin ja Kajaanin seurakunnan yhteistyönäytelmä. Käsikirjoitus Janne Kinnunen ja työryhmä Anton Tsehovin *Kolme sisarta* -teoksen pohjalta, ohjaus Janne Kinnunen. Ensi-ilta 27.4.2018 Kajaanissa.

LUOMUS – luonnontieteellinen keskusmuseo. Helsinki.

Luonnontiloja. Jouna Karsi – Mari Mäkiö – Tamara Piilola – Raimo Saarinen. Näyttely Lapuan Taidemuseossa 3.2.–26.5.2018.

PAX NATURA – Luontorauhan julistus Kolilla juhannuksena 24.6.2017, 23.6.2018 ja 22.6.2019, jatkuu vuosittain.

The Pax Natura Foundation. Salt Lake City, Utah, USA. <http://www.paxnatura.org>
